

Економіка та становлення нової системи господарювання

*Крючкова І.В., канд. екон. наук
Інститут економічного прогнозування НАН України*

ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ У 2002 РОЦІ: ТЕНДЕНЦІ ТА ОЧІКУВАНІ ПІДСУМКИ

Наведено характеристику основних тенденцій в економіці України в поточному році та оцінка основних макропоказників на 2002 рік. Особливу увагу приділено очікуванням щодо зміни характеру економічних процесів другої половини року у порівнянні з першою, коли мав місце вплив виборчої кампанії із посиленням споживчих процесів на протиположність інвестиційним. Розкриваються причини щорічного перерозподілу доходів між інституційними секторами економіки, дефляції, зростання конкурентоспроможності економіки та інших важливих макроперетворень.

Характерною рисою першого півріччя поточного року в економіці України стали значні макроструктурні зміни в розподілі доходів між інституційними секторами економіки, а також виведення з виробничого обороту значних коштів на інші цілі, що перетворило модель економічного розвитку з інвестиційної на споживацьку. За нашими розрахунками, складові наявних доходів сектора домогосподарств та загального державного управління збільшилися за рахунок зменшення частки доходів нефінансових корпорацій, а доходи окремої групи малих підприємств – за рахунок великих. Головними індикаторами та наслідками таких змін стали:

1. Значне перевищення темпів реального зростання доходів населення та державного сектора над темпами ВВП. Так, у першому півріччі 2002 р. у порівнянні з відповідним періодом минулого року приріст реального ВВП становив 4,4 % у той час як реальний приріст грошових доходів населення – 19,7 % (з них пенсій – 20 %), а приріст доходів зведеного бюджету – 16,2 % (для визначення показника на реальній основі використано дефлятор ВВП). По відношенню до ВВП рівень грошових доходів населення значно перевищив минулорічний показник (50,9 %) і склав 71,4 %, а доходів зведеного бюджету – 29,5 % (на 2,7 відсоткових пункта вище, ніж у першому півріччі минулого року). В поточному році спостерігаються значні розбіжності в реальному зростанні окремих агрегатів ВВП (як складових за дохода-

ми, так і за використанням), що опосередковано свідчить про зниження номінальних та реальних обсягів ВВП, розрахованих виробничим методом. Причиною цього є збільшення частки підприємств, що звітуватимуть по результатах року, а обсяги їх виробництва не враховуються поточною статистикою. Тобто за результатами року можна очікувати значних дорахунків по таких видах діяльності як торгівля, будівництво, транспорт.

Зростання грошових доходів населення забезпечило: подальший “розігрів” споживчого ринку та реальний ріст купівлі товарів населенням на 11,9 % (кумулятивний індекс обороту роздрібною торгівлі досяг свого піку в травні і становив 118,1 %, проте вже в липні він знизився до 115,9 %), суттєвий приріст заощаджень населення, зміни в структурі його фінансових активів на користь готівки в гривнях та депозитів в комерційних банках (на 20 вересня по відношенню до кінця грудня минулого року приріст депозитів фізичних осіб в національній валюті становив 51,5 %).

2. За даними першого півріччя, у структурі обороту роздрібною торгівлі сегмент вітчизняних товарів залишився майже без змін – на 1,1 відсоткових пункта зросла частка імпортованих непродовольчих товарів. Хоча, за даними наших розрахунків¹, в минулому році порівняно із 2000 р. відбулося зростання частки споживчих товарів у загальному обсязі товарного імпорту. Так, якщо в 2000 р. питома вага споживчих ресурсів у товарному імпорті становила 8,5 %, то у 2001 р. – 10,7 відсотка. Причому частка імпортованих продуктів харчування для кінцевого споживання зросла з 2,9 до 3,8 %, а непродовольчих товарів – з 5,6 до 7 відсотків. Ми не виключаємо продовження даної тенденції в поточному році без суттєвих змін сегментів вітчизняних виробників.

Один із результатів зростання доходів населення та структурних змін в їх диференціації (на користь середньої дохідної групи) – ріст продажу товарів тривалого вжитку: пральних машин – в 1,5 раза, електропилососів побутових – в 1,6 раза, автомобілів – в 1,9 раза, мотоциклів та моторолерів – в 1,4 раза, радіоприймачів та телевізорів – в 1,4 раза, магнітофонів – в 1,7 раза, піаніно та роялів – в 2,6 раза тощо.

3. Відповідно до зростання споживчого попиту населення активізувалося виробництво споживчих товарів (за січень–липень 2002 р. проти січня–липня 2001 р. на 11,7 %: по продовольчих – на 7,8 %; по непродовольчих – на 14,5 %; по алкогольних напоях – на 15,8 %). По окремих видах продовольчої продукції найбільшого зростання досягнуто у виробництві м'яса – 46 %; сирів жирних, включаючи бринзу – 26,9; ковбасних виробів – 22,1; консервів – 20,7; продуктів із незбираного молока – 19 відсотків. Значного приросту досягнуто у виробництві деяких непродовольчих товарів: туалет-

¹ Розрахунки проведено співробітниками відділу моделювання та короткострокового прогнозування Інституту економічного прогнозування НАНУ шляхом переходу від дев'ятизначних до гармонізаційних кодів по експорту та імпорту.

ного мила – в 1,7 раза; машин пральних – на 23,8 %; пристроїв радіоприймальних – в 1,5 раза; холодильників побутових – на 7,8 %; автомобілів – в 1,3 раза тощо.

4. Характерним для поточного року явищем стало зростання цін на нерухомість та автомобілі. Основними чинниками цього явища були: ріст доходів у високодохідній групі населення, у структурі витрат яких споживчі товари нетривалого використання складають невелику частку (продовольчі та господарчі товари, одяг тощо), тому не справляють впливу на споживчі ціни. Водночас значну складову витрат цієї групи становить сегмент товарів тривалого вжитку (включаючи дорогу техніку та автомобілі, нерухомість). Саме на цьому сегменті ринку відбулося нарощування попиту та імпорту (частка імпорту товарів тривалого вжитку в загальному обсязі імпорту товарів зросла ще в минулому році до 1,2 %). Інший чинник – очікування щодо прийняття законодавчих актів, що виставлятимуть вимогу щодо декларування покупцями джерел коштів, спрямованих на купівлю житла, автомобілів та інших коштовних товарів.

5. Реальний ріст доходів зведеного бюджету було забезпечено реальним зростанням податкових надходжень, які, у свою чергу, зросли за рахунок розширення бази прямого та опосередкованого оподаткування фізичних осіб. Так, за сім місяців 2002 р. проти відповідного періоду минулого року відбулося зростання доходів від прибуткового податку з громадян на 23,7 % – за рахунок збільшення оплати праці на 17,1 % та зростання загального податкового навантаження на доходи громадян у зв'язку з їх пересуванням в групи з вищими ставками оподаткування; ріст надходжень з ПДВ та акцизів (відповідно на 32,1 % та 46,8 %) – за рахунок розширення роздрібного товарообороту та скасування вексельної відстрочки сплати ПДВ у імпортерів. З іншого боку, скорочення прибутків підприємств відбулося на зменшенні надходжень до бюджету податку з прибутку (на 5,4 %). Загалом, незважаючи на зазначений вище реальний ріст доходів, **бюджет не виконується по номінальних показниках** (за попередніми даними, за січень–липень виконано 54,4 % річного плану). Основними причинами цього є завищення планових показників у зв'язку із прогнозними прорахунками щодо індексів інфляції та курсу долара США, а також ряду макропоказників, які фактично не відповідають дійсності. Крім того фахівці очікували на заплановане підвищення ряду цін та тарифів і недооцінили усі наслідки стабілізації курсоутворення та макроструктурних змін у ВВП, тому не передбачили можливості дефляції та зберігання стабільного номінального курсу гривні упродовж року.

6. Причиною цьогорічної дефляції стало декілька чинників. Укріплення та стабілізація курсу гривні відносно долара США кардинальним чином змінили ставлення до національної валюти як у населення, так і у

суб'єктів господарювання, відновили давно забуту функцію українських грошей – **гривня нарешті стала засобом заощадження**. Якщо раніше зростання готівки в обороті формувало “гарячі гроші”, що миттєво потрапляли на ринок або перетворювалися на ВКВ, то тепер багато сімей її заощаджують. Тобто відбувається ріст заощаджень населення не тільки в банківській системі, але й у готівковій формі – в національній валюті.

Стабільна гривня стала також більш використовуваною в тіньовому обороті, де частково витіснила ВКВ. Крім того, коливання в потоці готівки вже два роки поспіль відбуваються синхронно із реальними змінами в руслі потоків товарів у роздрібній торгівлі. Адже готівка має перш за все обслуговувати роздрібний товарооборот та платежі за послуги, на ринку яких теж мало місце зростання. До речі – на протигагу до динаміки споживчих цін щогорічні зміни роздрібних цін не набули дефляційних ознак, а після зростання цін на бензин пішли вгору. Не останню роль у зниженні цін на споживчі товари зіграв і суто ринковий чинник – посилення конкуренції. Таким чином, у поточному році виникли об'єктивні чинники дефляції, однак поряд із цим вже в червні з'явилися передумови для майбутнього зростання споживчих цін – це затратний ріст цін виробників. За січень-липень ціни виробників у видобуванні енергетичних матеріалів зросли на 17,6 %; у виробництві коксу та продуктів нафтоперероблення – на 25,5 %; у виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води – на 15,5 відсотка. Такий сплеск не може не позначитися на цінах інших виробників. Зростання цін виробників за сім місяців поточного року проти грудня минулого року поки що становило 5,5 відсотка. *Однак під майбутню інфляцію закладено затратний чинник, який створює своєрідний “попит” на зростання як готівкових, так і безготівкових грошей в обороті.*

7. Структурне та абсолютне зменшення доходів середніх та великих підприємств стало чи не найбільш негативним явищем цього року і проявилось в декількох сферах: зокрема, у фінансовій за січень–червень 2002 р. (проти відповідного періоду 2001 р.) прибутки прибуткових підприємств (за виключенням малих та сільськогосподарських) від звичайної діяльності зменшилися як відносно ВВП (рівень знизився з 23,4 % до 17,9 %), так і за реальними обсягами (на 32 %); збитки збиткових підприємств дещо зросли, що разом суттєво зменшило фінансовий результат, який склав лише 7,6 % від ВВП. Відповідно і в банківській системі: впродовж січня-червня в порівнянні з кінцем грудня минулого року *депозити суб'єктів господарювання не зростали*, і лише з кінця червня розпочався деякий їх рух у бік зростання. Слід зазначити, що *зазначене скорочення фінансових результатів середніх та великих підприємств не має під собою економічного підґрунтя*. За цей період не відбувалося ані зростання курсу ВКВ, ані стрибків цін на основні ресурси для проміжного споживання підприємств (навпаки, ціни

на деякі з них зазнали різкого скорочення). Єдиним чинником зменшення рівня валового прибутку (а отже, і сальдованих фінансових результатів підприємств) у ВВП був ріст частки оплати праці, який відбувся внаслідок реального зростання середньої заробітної плати в поточному році. Однак серед головних причин зменшення прибутків є *посилення процесів виведення коштів (доходів)* з виробничого обороту великих підприємств у зв'язку з необхідністю їх використання у виборчій кампанії та власного збагачення окремих підприємців. Провідниками таких фінансових відтоків стали, як і раніше, численні “малі та мікро” підприємства.

Так, аналіз диференціації підприємств України за рівнем виробництва та чисельністю зайнятих у 2000–2001 рр. дозволив виявити групу підприємств, які за своєю чисельністю мали б бути віднесені до мікро- (від 0 до 5 осіб) або малих підприємств (до 50 осіб), а за оборотами – до середніх та навіть великих. *У даній групі на одного зайнятого (по сумі штатних та позаштатних працівників) припадає від одного до десятків мільйонів гривень обсягів річного виробництва.* Причому у 2001 р. порівняно із 2000 р. кількість таких підприємств майже подвоїлася. Головними видом економічної діяльності в цій групі є оптова торгівля на яку припало 63 % вироблених ними у 2001 р. послуг. За нашими розрахунками, у такому виді економічної діяльності, як “Оптова та роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами; послуги з ремонту” 37,5 % обсягів галузевих вироблених послуг “виробляється” саме цією групою підприємств, які по суті є мікробізнесовими структурами, створеними з метою легального “відведення” частини доходів великих підприємств в окремі кишені.

Одним із типових видів діяльності суб'єктів господарювання даної групи є “посередництво в торгівлі різними товарами”, де на одного працюючого річний обсяг вироблених послуг складає **від одного до 29 млн. гривень**. У 2001 р. дев'яти підприємствам, що займалися спеціалізованою оптовою торгівлею інших видів продовольчих товарів, вдалося отримати **від 2 до 85 млн. грн.** виручки на одного працюючого. На 261 підприємствах, що займалися “іншими видами оптової торгівлі” показники “продуктивності праці” коливалися **від 800 тис. до 400 млн. гривень**. На жаль, таких прикладів багато, і не лише в посередництві.

Виходячи із того, що на початку цього року даний прошарок зазнав особливого зростання, а також і того, що “рекордні” обороти і доходи цих численних “малих” підприємств потраплять лише у річну звітність, можна без вагань очікувати *корекції номінального обсягу ВВП та прибутків підприємств за підсумками року в бік зростання*. Так, якщо в обсягах оптової торгівлі частка аномальних підприємств складала у 2001 р. 37,5 %, то в поточному році вона зросла десь до 40–43 відсотків. Загалом, якщо у 2000 р. на цей прошарок підприємств припадало 4,7 % загального обсягу вироб-

ництва, у 2001 – майже 7,2 %, то в 2002 р. можна очікувати близько 10–13 відсотків. Тепер вже не є дивним факт стрімкого зростання обсягів оптової торгівлі при значно помірніших темпах розвитку галузей, що мають забезпечувати її товарними ресурсами.

Проте, погіршення фінансових результатів середніх та великих підприємств шляхом виведення з їх обороту значних сум зменшило їх кредитоспроможність, що призвело до негативних змін у темпах кредитування, які удвічі скоротилися (при цьому 35 % усіх кредитів в економіку спрямовується в торгівлю). Такий перебіг подій став чинником гальмування інвестиційної динаміки в реальному секторі, що закладалася в минулому році. У першому кварталі 2002 р., у порівнянні із показниками відповідного періоду минулого року, нагромадження основного капіталу зросло лише на 1,4 % проти 7,4 %; у першому півріччі, за нашими оцінками, – на 3,3 % проти 8,9 відсотка.

8. Трохи кращими виглядають зведені дані по формі № 2-ін, де фіксуються обсяги капітальних інвестицій. Згідно з цими даними, за 6 місяців поточного року проти відповідного періоду минулого року **темпи інвестицій в основний капітал зросли на 12,4 %** (проти 23,6 % у 2001 р.). Виграшним моментом є те, що витрати на придбання машин та обладнання зростали більшими темпами, ніж на капітальне будівництво (19,9 % проти 6,9 %). Крім того, у 2,8 рази зросли витрати на формування основного стада; в 1,6 рази – на капітальний ремонт. Виходячи з того, що резервні виробничі потужності підприємств вже перестають бути чинником інвестиційно полегшеного зростання, відносне скорочення темпів капіталовкладень може послабити загальний потенціал подальшого нарощування виробництва з боку пропозиції.

Водночас по деяких видах економічної діяльності зареєстровано суттєвий приріст капіталовкладень: у рибному господарстві – в 4,3 рази; у видобуванні та агломерації торфуги – у 2,2 рази; у видобуванні руд кольорових металів – у 1,6 рази; в харчовій промисловості – в 1,9 рази; у виробництві деревини та виробів з неї – у 2 рази; у поліграфічній промисловості – у 2,3 рази; у нафтопереробленні – у 2 рази; в кольорову металургію – в 3,3 рази тощо. Вже півтора року поспіль спостерігається скорочення інвестицій в чорну металургію, що сприяє подальшому старінню її основних фондів. На жаль, у першому півріччі 2002 р. не тільки не нарощуються, але й падають інвестиції в машинобудування, у той час як в минулому році вони швидко зростали, що разом із скороченням імпорту машин і обладнання є індикатором охолодження інвестиційного попиту внутрішнього ринку в активній частині основних фондів (табл. 1).

9. **Цьогорічні коливання в потоках товарів у зовнішній торгівлі відбуваються із деяким гальмування темпів зростання.** У першому півріччі 2002 р. зовнішній попит на українські товари перевищував внутрішній попит на іноземні (на 481 млн. дол. США), хоча темпи імпорту перевищували

темпи збільшення експорту (103,2 % проти 101,5 %). Слід враховувати, що протягом січня–травня на номінальні обсяги імпорту впливало зниження цін на деякі імпортовані продукти, особливо на сирю нафту (за даними першого кварталу проти відповідного періоду 2001 р. ціна сирової нафти знизилася майже удвічі). З червня 2002 р. ціна на сирю нафту та продукти нафтоперероблення зросла, що вплинуло на різке зростання номінального обсягу імпорту сирової нафти в червні та внутрішніх цін на бензин.

За результатами зовнішньої торгівлі впродовж 6 місяців, у порівнянні із першим півріччям 2001 р. в експорті структурно посилилися позиції продукції аграрного сектора з 0,9 до 4,6 % ; машинобудування – з 16,7 до 18,6 %, паливної галузі – з 6,3 до 9,2 % (за рахунок зростання експорту сирової нафти в 5,6 раза та продуктів нафтоперероблення в 1,5 раза). Структура імпорту не зазнала суттєвих змін. Проте, за нашими очікуваннями, в поточному році продовжилися структурні зміни в бік зменшення частки товарів проміжного споживання на користь зростання частки товарів кінцевого споживання.

Таблиця 1

Індекси реальних інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності (наростаючим підсумком з початку року, до відповідного періоду попереднього року)

	2001	2001	2001	2001	2002	2002
	I	II	III	IV	I	II
<i>Всього</i>	1,237	1,236	1,252	1,208	1,096	1,124
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	1,942	1,784	1,756	1,533	1,319	1,229
сільське господарство, мисливство та їхні послуги	2,025	1,850	1,814	1,579	1,321	1,215
лісове господарство та його послуги	1,134	1,003	1,028	0,906	1,273	1,533
Рибне господарство		5,189	3,395	2,421	6,274	4,252
<i>Добувна, обробна промисловість, виробництво та розподіл електроенергії, газу та води</i>	1,212	1,104	1,121	1,135	1,139	1,164
Добувна промисловість	1,139	1,044	1,060	1,071	0,923	0,910
Видобування енергетичних матеріалів	1,133	1,041	1,078	1,145	0,921	0,888
видобування та агломерація кам'яного вугілля	1,208	0,995	1,114	1,129	0,840	0,967
видобування та агломерація торфу			1,413	1,308	6,855	2,211
видобування вуглеводнів; допоміжні послуги	0,908	0,879	0,954	1,153	1,158	1,000
видобування вуглеводів	0,967	0,985	1,111	1,200	1,141	0,971
нафти	1,510	1,388	1,749	1,441	2,013	1,446
газу	0,624	0,753	0,851	0,974	1,073	0,858

Продовження табл. 1

	2001	2001	2001	2001	2002	2002
	I	II	III	IV	I	II
послуги, пов'язані із добуванням нафти і газу	0,774	0,639	0,599	1,057	1,204	1,097
Видобування неенергетичних матеріалів	1,176	1,060	0,958	0,813	0,938	1,055
металевих руд	1,071	0,987	0,874	0,742	0,955	1,050
залізної руди	1,060	0,942	0,825	0,733	0,814	0,965
руд кольорових металів	1,175	1,406	1,427	0,832	2,090	1,578
Обробна промисловість	1,310	1,230	1,212	1,180	1,386	1,431
Харчова промисловість та переробка сільськогосподарської продукції	0,970	0,997	0,947	1,109	2,045	1,941
Легка промисловість	0,657	1,190	1,106	0,862	0,609	0,481
<i>Деревообробна, целюлозно-паперова, поліграфічна промисловість, видавництво</i>	3,826	2,010	1,818	1,439	1,281	1,763
Поліграфічна промисловість	3,834	0,305	0,439	3,043	1,572	2,343
Виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення та ядерного палива	1,945	1,973	2,540	1,624	1,943	1,780
нафтопереробка	1,943	1,964	2,538	0,927	2,368	2,018
<i>Хімічна, нафтохімічна, мікробіологічна, медична промисловість</i>	2,914	1,786	1,712	1,328	1,427	1,442
Виробництво інших неметалевих мінеральних виробів	3,965	2,618	1,703	1,420	1,003	1,325
Металургія та оброблення металу	0,801	0,875	0,913	1,051	1,119	1,078
Чорна металургія	0,802	0,859	0,896	0,940	0,887	0,917
Кольорова металургія	0,533	0,638	0,647	0,966	4,351	3,333
Машинобудування	2,159	1,790	1,903	1,125	0,764	0,873
Інше виробництво	5,025	1,071	1,498	2,063	7,335	4,854
Виробництво та розподіл електроенергії, газу та води	1,188	0,988	1,055	1,115	1,081	1,079
виробництво та розподіл електроенергії	1,327	0,959	1,174	1,093	1,072	1,157
Будівництво	3,256	3,034	3,128	0,932	1,360	1,421
Торгівля, ремонт, готелі, ресторани	2,173	1,815	2,039	1,458	1,478	1,954
Транспорт	1,218	1,403	1,596	1,405	1,005	1,046
Пошта та зв'язок	1,691	1,825	1,849	1,266	0,945	1,071
Фінансова діяльність	1,084	0,808	0,622	0,847	2,230	2,128
Операції з нерухомістю, найм, послуги юридичним особам	0,999	1,108	1,054	1,088	1,155	1,069
операції з нерухомістю	0,988	1,081	1,024	1,071	1,120	1,059

Закінчення табл. 1

	2001	2001	2001	2001	2002	2002
	I	II	III	IV	I	II
здавання під найм власної та державної нерухомості неvirобничого призначення	0,991	1,081	1,022	1,061	1,097	1,031
Діяльність у сфері інформатизації			8,976	1,571	27,668	4,104
дослідження та розробки	2,354	1,329	1,066	1,971	1,668	2,235
послуги для юридичних осіб		2,993		1,296	1,621	0,857
Державне управління	1,243	1,395	1,240	0,978	1,439	0,694
Освіта	1,772	1,834	1,221	1,389	1,642	1,111
Охорона здоров'я та соціальна допомога	1,796	1,577	1,328	1,161	0,827	0,729
Колективні, громадські та особисті послуги	1,993	2,757	2,664	1,364	1,864	1,394
громадська діяльність	1,093	1,722	1,668	0,886	0,627	1,535
діяльність у сфері відпочинку та розваг, культури та спорту	1,825	2,207	2,438	1,920	1,465	1,122
індивідуальні послуги	1,049	2,818	1,474	0,833	3,118	0,934

Примітки: 1) дані за видами економічної діяльності (2000 р.) отримано розрахунково, виходячи із класифікації галузей народного господарства;
2) індекси реального росту визначено з використанням дефляторів, які розраховано на основі індексу цін будівельно-монтажних робіт та індексу цін на машини і обладнання.

На збереження позитивного сальдо зовнішньої торгівлі товарами вплинуло суттєве поліпшення сальдо в торгівлі по мінеральних продуктах (зменшення від'ємного сальдо на 232 млн. дол. США) та зернових культурах (збільшення позитивного сальдо на 317 млн. дол. США).

Таким чином, головними галузевими активізаторами експорту стали: сільське господарство – ріст в 5,2 раза, паливна промисловість – ріст в 1,5 раза та машинобудування – на 13 відсотків. Металургія ще не відновила минулорічні обсяги експорту. За нашими прогнозними розрахунками, у 2002 р. темпи зростання імпорту дещо перевищать темпи експорту, але сальдо зовнішньої торгівлі залишиться позитивним (табл. 2).

Таблиця 2

Основні макроекономічні показники в 1998–2002 рр.

Показник	1999	2000	2001	2002
	факт			оцінка
Валовий внутрішній продукт (номінальний), млн. грн.	130442	170070	201927	216147
Річні індекси реального ВВП	0,998	1,059	1,091	1,050
Індекс споживчих цін				
рік до року	1,227	1,282	1,120	1,006
до грудня минулого року	1,192	1,258	1,061	0,989

Продовження табл. 2

Показник	1999	2000	2001	2002
		факт		оцінка
середньомісячний	1,015	1,019	1,005	0,999
<i>Індекс цін виробників промислової продукції</i>				
рік до року	1,311	1,209	1,088	1,029
до грудня минулого року	1,157	1,208	1,009	1,055
середньомісячний	1,012	1,016	1,001	1,005
Дефлятор ВВП	1,273	1,231	1,088	1,019
Курс долара середньорічний, <i>грн. за 1 дол. США</i>	4,14	5,44	5,37	5,33
Курс долара на кінець періоду, <i>грн. за 1 дол. США</i>	5,22	5,43	5,29	5,33
Індекс курсу долара за рік	1,522	1,042	0,974	1,007
Індекс реального курсу гривні відносно долара за рік	0,763	1,167	1,073	0,957
Індекс реального ефективного обмінного курсу гривні за рік	0,754	1,187	1,057	0,915
Індекс цінової конкурентоспроможності економіки за рік	1,326	0,843	0,946	1,092
Сальдо торгового балансу товарів та послуг, <i>млн. дол. США</i>	997	1404	626	524
Прямі іноземні інвестиції, <i>млн. дол. США</i>	496	595	769	615
Реальні індекси основних макропоказників				
Валовий випуск в основних цінах	1,000	1,088	1,107	1,077
Валова додана вартість	0,998	1,050	1,089	1,069
<i>Валовий внутрішній продукт</i>	<i>0,998</i>	<i>1,059</i>	<i>1,091</i>	<i>1,050</i>
<i>Заробітна плата найманих працівників</i>	<i>0,977</i>	<i>1,032</i>	<i>1,110</i>	<i>1,100</i>
<i>Чисті податки</i>	<i>0,826</i>	<i>1,095</i>	<i>0,892</i>	<i>0,995</i>
<i>Валовий прибуток, змішаний дохід</i>	<i>1,162</i>	<i>1,146</i>	<i>1,185</i>	<i>1,014</i>
нефінансових корпорацій*	1,306	1,124	1,226	0,944
домашніх господарств*	1,026	1,153	1,107	1,122
Соціальні трансферти*	1,009	0,984	1,091	1,101
Поточні податки на доходи, майно тощо*	0,837	1,221	1,112	0,988
Наявний дохід нефінансових корпорацій*	2,175	1,190	1,364	0,900
Наявний дохід домашніх господарств*	0,994	1,039	1,104	1,104
<i>Кінцеві споживчі витрати</i>	<i>0,963</i>	<i>1,020</i>	<i>1,089</i>	<i>1,068</i>
домашніх господарств	0,981	1,025	1,091	1,093
сектора загальнодержавного управління				
індивідуальні	0,938	0,899	1,058	1,007
колективні	1,085	1,027	1,035	1,005
<i>Валове нагромадження</i>	<i>0,825</i>	<i>1,240</i>	<i>1,084</i>	<i>1,010</i>
валове нагромадження основного капіталу	1,001	1,124	1,083	1,005
у тому числі нефінансових корпорацій*	0,982	1,177	1,091	1,006
Експорт товарів та послуг	0,978	1,215	1,029	1,025
Імпорт товарів та послуг	0,833	1,238	1,022	1,035

*2001 р. – оцінка.

На економічну ситуацію до кінця року впливатимуть зворотні внутрішні зміни в структурі секторних доходів та в використанні ВВП, а також деяке зменшення відтоку ресурсів від великих підприємств через малі, що призведе до поступового повернення до відновлення ресурсної бази великих підприємств та інвестиційної моделі розвитку.

1. *За нашими розрахунками, у другому півріччі поточного року, незважаючи на підвищення заробітної плати у сфері освіти та охорони здоров'я, темпи зростання доходів та витрат населення сповільняться.* Це дещо впливатиме на темпи обороту роздрібною торгівлі, припинить розігрів ринку споживчих товарів, сприятиме деякому скороченню темпів виробництва продовольчих товарів. Водночас, особливо за умови посилення державного контролю за каналами відтоку доходів від великих підприємств через численні малі фірми, можна очікувати на покращання офіційно декларованих фінансових результатів підприємств та зростання темпів нагромадження основного капіталу, а також і надходжень до бюджету податку з прибутку підприємств. Отже, структура доходів та використання ВВП набудуть більш звичного вигляду (табл. 3).

Таблиця 3

Валовий внутрішній продукт за категоріями доходу,
у цінах відповідних років

Показник	Сектор	1999	2000	2001	2002
		факт			оцінка
Номінальні значення, млн. грн.					
ВВП		130442	170070	201927	216147
<i>Оплата праці</i>	<i>Домашні господарства</i>	57838	71930	86868	96493
у тому числі заробітна плата	" - "	42075	55684	69201	76590
внески на соціальне страхування	" - "	15763	16246	17667	19903
<i>Чисті податки</i>	<i>Сектор загального державного управління</i>	22975	28523	26058	28070
у тому числі податки на продукти	" - "	24069	27338	25074	26906
інші податки на виробництво	" - "	3461	4369	3841	4107
субсидії на виробництво та імпорт	" - "	-4555	-3184	-2857	-2949
<i>Валовий прибуток, змішаний дохід</i>	Нефінансові корпорації*	50786	71362	91808	95299
	Фінансові корпорації*	28311	39192	52275	50284
	Сектор загального державного управління*	985	1568	2560	2870
		3297	4833	5996	6763

Продовження табл. 3

Показник	Сектор	1999	2000	2001	2002
		факт			оцінка
	Домашні господарства*	17652	25058	30188	34530
	Некомерційні організації*	541	711	789	853
Оплата послуг фінансових посередників	Фінансові корпорації	-1157	-1745	-2807	-3716
<i>У відсотках до ВВП</i>					
ВВП		100,0	100,0	100,0	100,0
Оплата праці у тому числі заробітна плата	Домашні господарства	44,3	42,3	43,0	44,6
внески на соціальне страхування	" - "	32,3	32,7	34,3	35,4
	" - "	12,1	9,6	8,7	9,2
Чисті податки у тому числі податки на продукти	Сектор загального державного управління	17,6	16,8	12,9	13,0
інші податки на виробництво	" - "	18,5	16,1	12,4	12,4
	" - "	2,7	2,6	1,9	1,9
субсидії на виробництво та імпорт	" - "	-3,5	-1,9	-1,4	-1,4
Валовий прибуток, змішаний дохід		38,9	42,0	45,5	43,9
	Нефінансові корпорації*	21,7	23,0	25,9	24,4
	Фінансові корпорації*	0,8	0,9	1,3	1,3
	Сектор загального державного управління*	2,5	2,8	3,0	3,1
	Домашні господарства*	13,5	14,7	15,0	16,0
	Некомерційні організації*	0,4	0,4	0,4	0,4
Оплата послуг фінансових посередників	Фінансові корпорації	-0,9	-1,0	-1,4	-1,7
Секторна та елементна структура окремих категорій, %					
Оплата праці у тому числі заробітна плата	Домашні господарства	100,0	100,0	100,0	100,0
внески на соціальне страхування	" - "	72,7	77,4	79,7	79,4
	" - "	27,3	22,6	20,3	20,6
Чисті податки у тому числі податки на продукти	Сектор загального державного управління	100,0	100,0	100,0	100,0
інші податки на виробництво	" - "	104,8	95,8	96,2	95,9
субсидії на виробництво та імпорт	" - "	15,1	15,3	14,7	14,6
	" - "	-19,8	-11,2	-11,0	-10,5

Закінчення табл. 3

Показник	Сектор	1999	2000	2001	2002
		факт			оцінка
Валовий прибуток, змішаний дохід		100,0	100,0	100,0	100,0
	Нефінансові корпорації*	55,7	54,9	56,9	52,8
	Фінансові корпорації*	1,9	2,2	2,8	3,0
	Сектор загального державного управління*	6,5	6,8	6,5	7,1
	Домашні господарства*	34,8	35,1	32,9	36,2
	Некомерційні організації*	1,1	1,0	0,9	0,9

*2001 р. – оцінка.

За прогнозними оцінками 2002 р. в порівнянні з 2001 р. у структурі ВВП за доходами частка оплати праці зросте з 43 до 44,6 %, що відповідатиме реальному росту у розмірі 10 відсотків. Частка валового прибутку дещо знизиться – з 45,5 до 43,9 відсотка. При цьому найбільше зниження валового прибутку відбудеться в секторі нефінансових корпорацій через значне скорочення прибутків у першому півріччі. Негативним наслідком цього стане деяке зменшення частки наявних доходів нефінансових корпорацій в ВВП – з 13,7 до 11,7 %, що дещо послабить власний інвестиційний потенціал підприємств і знизить річні темпи кредитування та капітальних вкладень у порівнянні із 2001 роком. При цьому зазначений вище рівень наявних доходів нефінансових корпорацій залишатиметься досить високим і навіть перевищить аналогічний показник у розвинених європейських країнах. Це є основним аргументом очікування відновлення інвестиційної моделі розвитку в майбутньому.

У структурі використання ВВП, у порівнянні з першим півріччям, частка споживчих витрат домогосподарств знизиться, і за результатами року складе 57,7 %, що дещо вище, ніж у 2001 році. Рівень нагромадження в цінах 2001 р. знизиться з 20,2 до 19,5 % (табл. 4), однак у фактичних цінах цей показник не зміниться.

2. У найближчий період не слід розраховувати на притік в країну суттєвих зовнішніх інвестицій. Те, що у поточному році, за умов продовження економічного зростання, країна мала чистий приріст ПІІ лише 329 млн. дол. США, свідчить про збереження недовіри іноземних інвесторів до українського ринку, хоча за рахунок зміни їх структурного наповнення питома вага іноземних інвестицій в капітальному інвестуванні української економіки зросла з 3,5 до 4,7. Отже, у 2002 р. головним інвестиційним джерелом залишатимуться національні заощадження, рівень яких підвищуватиметься.

Таблиця 4

Валовий внутрішній продукт за категоріями використання,
у цінах відповідних років

Показник	Сектор	1999	2000	2001	2002
		факт			оцінка**
<i>У відсотках до ВВП</i>					
ВВП		100,0	100,0	100,0	99,9
Кінцеві споживчі витрати		77,0	75,8	78,0	79,3
	Домашні господарства	54,7	54,3	55,4	57,7
	Сектор загального державного управління	19,8	19,2	20,5	19,6
	Некомерційні організації	2,5	2,3	2,0	2,0
індивідуальні		69,8	68,1	69,3	71,0
	Домашні господарства	54,7	54,3	55,4	57,7
	Сектор загального державного управління	12,6	11,5	11,8	11,3
	Некомерційні організації	2,5	2,3	2,0	2,0
колективні	Сектор загального державного управління	9,4	8,5	8,7	8,3
Валове нагромадження		17,4	19,7	20,4	19,5
	Нефінансові корпорації*	13,5	14,3	16,4	15,7
	Фінансові корпорації*	0,5	0,5	0,4	0,4
	Сектор загального державного управління*	2,8	2,6	2,1	2,4
	Домашні господарства*	0,5	2,1	1,3	0,9
	Некомерційні організації*	0,2	0,2	0,2	0,2
валове нагромадження основного капіталу		19,3	19,7	20,2	19,3
	Нефінансові корпорації*	14,8	15,8	16,4	15,7
	Фінансові корпорації*	0,5	0,5	0,4	0,4
	Сектор загального державного управління*	2,5	2,1	2,2	2,1
	Домашні господарства*	1,2	1,0	1,0	1,0
	Некомерційні організації*	0,2	0,2	0,2	0,2
зміна запасів матеріальних оборотних коштів		-1,9	0,0	0,1	0,2
	Нефінансові корпорації*	-1,4	-1,5	0,0	0,0
	Фінансові корпорації*	0,0	0,0	0,0	0,0
	Сектор загального державного управління*	0,3	0,5	-0,1	0,3
	Домашні господарства*	-0,8	1,0	0,2	-0,1
	Некомерційні організації*	0,0	0,0	0,0	0,0

Продовження табл. 4

Показник	Сектор	1999	2000	2001	2002
		факт			оцінка**
сальдо цінностей	Домашні господарства	0,1	0,1	0,1	0,1
Чистий експорт	Решта світу	5,5	4,5	1,7	1,1
Секторна структура окремих категорій, %					
Кінцеві споживчі витрати		100,0	100,0	100,0	100,0
	Домашні господарства	71,0	71,7	71,1	72,8
	Сектор загального державного управління	25,7	25,3	26,3	24,8
	Некомерційні організації	3,3	3,0	2,6	2,5
індивідуальні		100,0	100,0	100,0	100,0
	Домашні господарства	78,3	79,7	80,0	81,3
	Сектор ЗДУ	18,1	16,9	17,0	15,9
	Некомерційні організації	3,6	3,4	2,9	2,8
Валове нагромадження		100,0	100,0	100,0	100,0
	Нефінансові корпорації*	77,2	72,7	80,6	80,5
	Фінансові корпорації*	2,7	2,5	2,0	1,9
	Сектор загального державного управління*	16,1	13,4	10,4	12,2
	Домашні господарства*	2,8	10,5	6,3	4,7
	Некомерційні організації*	1,1	0,9	0,8	0,8
валове нагромадження основного капіталу		100,0	100,0	100,0	100,0
	Нефінансові корпорації*	76,9	80,6	81,2	81,2
	Фінансові корпорації*	2,5	2,5	2,0	1,9
	Сектор загального державного управління*	13,2	10,9	11,0	10,9
	Домашні господарства*	6,3	5,1	5,0	5,2
	Некомерційні організації*	1,1	0,9	0,8	0,8

* 2001 р. – оцінка.

** 2002 р. в цінах 2001 року.

3. На жаль, фінансові ресурси населення, що потрапляють в комерційні банки, не стають повноцінним інвестиційним чинником, оскільки значна частка кредитів спрямовується в короткострокові проекти. Загалом структура фінансових активів домогосподарств є спрощеною. Якщо в розвинутих країнах найбільші частки приросту заощаджень населення припадають на корпоративні цінні папери та страхові фонди, то в Україні у кращому випадку вони спрямовуються на депозитні рахунки комерційних банків, або кредитування житлового будівництва, продовжуючи свою участь в обороті. Фондовий ринок та ринкове середовище в цілому не готові до залучення заощаджень населення. Практично, права численних дрібних власників масово

порушуються, дивіденди по акціях не нараховуються, а прибутки ховаються за допомогою різних схем, включаючи відтоки через сіть мікропідприємств (де величезні дивіденди легально нараховуються на одного-трьох співвласників).

4. Одним із головних прямих та опосередкованих чинників цьогорічної дефляції стало відносне укріплення та непохитність національної валюти. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі та нагромаджені золотовалютні резерви є підґрунтям збереження подальшої стабільності курсоутворення. За нашими прогнозними розрахунками реальний ефективний обмінний курс гривні відносно кошика валют основних партнерів з експорту до кінця року знизиться, а отже **рівень цінової конкурентоспроможності економіки України зросте** (див. табл. 2). За таких умов відсутні економічні причини штучного послаблення національної валюти України, тобто можна підтримувати її на досягнутому рівні, або навіть трохи підвищити номінальний курс національної української валюти відносно долара США. При цьому девальваційний резерв відносно докризового періоду (кінця липня 1998 р.) у кінці року становитиме 21,4 % (рисунок).

Рисунок. Рівень цінової конкурентоспроможності України (1998:2)=100 %

5. У разі здійснення проекту з розширення кредитування комерційних банків з боку НБУ можливі наступні наслідки:

- ріст інвестиційного (і не тільки інвестиційного) імпорту за умови вибудовування ланцюга: зростання попиту на ВКВ з боку комерційних банків та ріст обсягів кредитування у ВКВ – зменшення обсягів викупу її з боку НБУ, навіть, тимчасове збільшення продажу ВКВ із резервів, і тим самим виведення з обороту частки емітованої під кредити гривні – (отже, виведена із резервів валюта фінансуватиме іноземного виробника);

- ріст кредитування в національній валюті реального сектора економіки, поглинання гривневої маси зростанням цін виробників (за 2002 р. – на 10,1 %), повернення до інфляційного, інвестиційного, але не девальваційного режиму функціонування економіки;
- зростання обігу державних цінних паперів, випущених під розширення інвестиційного фінансування об'єктів виробничої та екологічної інфраструктури із позитивними наслідками для економіки в цілому у середньостроковій перспективі.

6. До кінця року ріст споживчих цін відносно грудня 2001 р. може становити близько 0, а середньорічний дефлятор ВВП – близько 2 відсотків. Це означає, що, *незважаючи на реальний ріст доходів зведеного бюджету він не добре запланованих інфляційних доходів.*

7. На темпи економічного розвитку до кінця року впливатимуть як поточні чинники (обсяги внутрішнього та зовнішнього попиту), так і інвестиційне охолодження, що сталося впродовж останніх 9 місяців і зірвало високі темпи нарощування виробничого потенціалу виробників та їхню здатність до швидкого збільшення пропозиції. Проте, стійка тенденція зростання темпів інвестиційного кредитування, а також *започаткований з кінця червня ріст депозитних залишків на рахунках суб'єктів господарювання є індикаторами повороту до інвестиційної моделі розвитку, що спрацює на підтримку економічної кон'юнктури.* За попередніми даними за вісім місяців поточного року зростання ВВП становило 4,2 відсотка². За нашими оцінками, по результатах року (після більш повного визначення даних щодо обсягів виробництва у секторі малих підприємств та домогосподарств) номінальний та реальний обсяг ВВП ретроспективно буде уточнено в сторону зростання. Загалом, за умови скорочення відтоків у тій частині доходів можна очікувати на те, що *річний приріст ВВП становитиме близько п'яти відсотків.*

Використані статистичні джерела

1. Експрес-доповідь Держкомстату України “Доходи та витрати населення України” за січень–червень 2002 року.
2. Експрес-інформація Держкомстату України “Фінансові результати підприємств від звичайної діяльності” за січень–травень 2002 року.
3. Доповідь Держкомстату України “Про соціально-економічне становище України” за 2001 рік.
4. Доповідь Держкомстату України “Про соціально-економічне становище України” за січень–липень 2002 року.
5. Дані Міністерства фінансів України про виконання зведеного бюджету за січень–липень 2002 року.
6. Поточна інформація НБУ “Основні тенденції валютного ринку”
http://www.bank.gov.ua/Fin_gyn/pot_tend_v/2002/

² Варто зазначити, що у даних темпах ВВП Держкомстат України не враховує власні уточнення, зроблені в квартальних розрахунках.